

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

ФІЛОСОФІЯ

Свідоцтво
про державну реєстрацію
серія КВ № 20044 – 9844 Р

За наказом Міністерства
освіти і науки України
від 16.05.2016 № 515
(Додаток 12) включено
до Переліку наукових
фахових видань України
у галузі «філософські науки»

освіти

PHILOSOPHY
of Education

1 (24)

2019

Київ
2019

ISSN 2309-1606 (print)
ISSN 2616-7662 (online)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Михайло БОЙЧЕНКО
Ольга ГОМІЛКО
Марія КУЛТАЄВА
Ірина ПРЕДБОРСЬКА
Сергій ПРОЛЕЄВ

НАУКОВА РАДА

Джо БІШОП (США)
Володимир Г. БУДАНОВ (Росія)
Лі БЕННІХ-БЬОРКМАН (Швеція)
Валентина ВОРОНКОВА
Томас Сьорен ГОФФМАН (Німеччина)
Ганна ГУБЕНКО
Ірина ДОБРОПРАВОВА
Панос ЕЛІОПУЛОС (Греція)
Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО
Світлана КАЛАШНІКОВА
Ліліана КЕЙЗІК (Польща)
Лариса П. КІЯЩЕНКО (Росія)
Олена КНЯЗЄВА (Росія)
Наталія КОЧУБЕЙ
Василь КРЕМЕНЬ
Світлана КРИЛОВА
Володимир ЛУГОВИЙ
Пітер МАКЛАРЕН (США)
Валерій МОШНЯГА (Молдова)
Наталія РАДІОНОВА
Абель Б. ФРАНКО (США)
Назіп ХАМІТОВ
Світлана ЧЕРЕПАНОВА
Дмитро ШЕВЧУК
Славомір ШТОБРИН (Польща)
Петар ЯНДРИЧ (Хорватія)

ГОЛОВНІ СПІВРЕДАКТОРИ

Людмила ГОРБУНОВА
Вільям МАКБРАЙД (США)

ЗАСТ. ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор ЗІНЧЕНКО
Сергій КУРБАТОВ

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Тетяна МАТУСЕВИЧ

Веб-редактор

Георгій БАГДАСАР'ЯН

Науковий часопис «Філософія освіти. Philosophy of Education» зареєстровано в міжнародних наукометричних базах даних, електронних бібліотеках, репозиторіях та базах відкритого доступу: РИНЦ/RSCI, CYBERLENINKA. RU, CITEFACTOR, MIAR, Registry of Open Access Repositories (ROAR), OCLC WorldCat, ERIN PLUS, ULRICHSWEB, Google Scholar, CrossRef, DOAJ.

Адреса редакції:

Інститут вищої освіти НАПН України,
офіс 902, вул. Бастіонна, 9, Київ, 01014.
тел. +38 (044) 286-64-02
e-mail: lugor2048@gmail.com

Сайт журналу:

www.philosopheducation.com

З журналом також можна ознайомитися на сайтах:

www.nbuv.gov.ua, www.philosophy.ua

© Філософія освіти/Philosophy of Education

© Інститут вищої освіти НАПН України

ISSN 2309-1606 (print)
ISSN 2616-7662 (online)

EDITORIAL BOARD

EDITORIAL COUNCIL

Mykhaylo BOYCHENKO
Olga GOMILKO
Maria KULTAYEVA
Iryna PREDBORSKA
Serhiy PROLEIEV

SCIENTIFIC COUNCIL

Li BENNICH-BJORKMAN (Sweden)
Joe J. BISHOP (USA)
Vladimir G. BUDANOV (Russia)
Svitlana CHEREPANOVA
Iryna DOBRONRAVOVA
Abel B. FRANCO (USA)
Thomas Sören HOFFMANN (Germany)
Hanna HUBENKO
Petar JANDRIĆ (Croatia)
Svitlana KALASHNIKOVA
Nazip KHAMITOV
Lilianna KIEJZIK (Poland)
Larisa P. KIYASHCHENKO (Russia)
Helena KNYAZEVA (Russia)
Nataliya KOCHUBEY
Vasyl KREMEN
Svitlana KRYLOVA
Panos ELIOPOULOS (Greece)
Volodymyr LUHOVYI
Peter MCLAREN (USA)
Valeriu MOSNEAGA (Moldova)
Nataliya RADIONOVA
Dmytro SHEVCHUK
Slawomir SZTOBRYN (Poland)
Iryna YERSHOVA-BABENKO

CHIEF CO-EDITORS

Lyudmyla GORBUNOVA
William L. McBRIDE (USA)

CHIEF EDITOR DEPUTIES

Victor ZINCHENKO
Serhiy KURBATOV

EXECUTIVE SECRETARY

Tetiana MATUSEVYCH

Web-Editors

Georgiy BAGDASARIAN

Scientific journal "Філософія освіти. Philosophy of Education" is registered in the international science-computer databases, electronic libraries, repositories and open access bases: РИНЦ/RSCI, CITEFACTOR, MIAR, Registry of Open Access Repositories, OCLC WorldCat, CYBERLENINKA.RU, ERIH PLUS, ULRICHSWEB, Google Scholar, CrossRef, DOAJ.

Editorial address:

Institute of Higher Education of NAES of Ukraine, off.902, Bastionna, 9, Kyiv, 01014.
tel. +38 (044) 286-64-02
e-mail: lugor2048@gmail.com

Journal website:

www.philosopheducation.com

It is possible to review the journal at the following website:

www.nbuv.gov.ua, www.philosophy.ua

© Філософія освіти/Philosophy of Education
© Institute of Higher Education

Філософія освіти / Philosophy of Education: Research Journal. – 2019, т. 24, № 1 // Institute of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2019. – 280 p.

НІМЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Теодор АДОРНО
Виховання – навіщо? (переклад, анотація і примітки Віталія Брижніка).....6

Теодор АДОРНО
Нотатки про гуманітарну науку та освіту (переклад, анотація і примітки Віталія Брижніка)..... 24

Марія КУЛТАЄВА
Політичні імплікації філософської педагогіки. Роздуми над монографією Р. Мерінга «Винахід свободи. Про піднесення і падіння філософської педагогіки» 32

ОСВІТА ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ: КОНЦЕПТИ ТА СТРАТЕГІЇ

Людмила ГОРБУНОВА
Освіта для стійкого розвитку: до питання про концепти та методологію.....52

Yurii MIELKOV
Human-Dimensionality and Values of Higher Education: Strategies for the Future of Complexity and Sustainable Development..... 79

ДЕМОКРАТІЯ В ОСВІТІ: ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Михайло БОЙЧЕНКО
Інституційні засади академічної доброчесності: філософська та правова концептуалізація 97

Тетяна МАТУСЕВИЧ, Лариса КОЛЕСНИК
Демократія в освіті: ідеальне буття чи педагогічна реальність?..... 115

Валентин ПОМОГАЙБО
Філософія життя в успішних спільнотах..... 128

ОСВІТА У ПРОСТОРИ КУЛЬТУРИ

Володимир КАЛУГА
Функціональне навантаження культури та мистецтва у бутті людини з огляду на екзистенціальний прагматизм 142

Юлія МОРКИНА
Язык и поэтика: анализ концепций последователей А.А. Потебни..... 154

Лада ПРОКОПОВИЧ
Народні прислів'я в курсах з культури спілкування: розширення філософсько-аксіологічного контексту навчання..... 174

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-174-186>
УДК 378:37.035:[304+308]:316.77:398.6

Лада ПРОКОПОВИЧ

НАРОДНІ ПРИСЛІВ'Я В КУРСАХ З КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ: РОЗШИРЕННЯ ФІЛОСОФСЬКО- АКСІОЛОГІЧНОГО КОНТЕКСТУ НАВЧАННЯ

Анотація

Вища освіта в Україні орієнтована не лише на формування спеціальних компетентностей майбутніх фахівців, а й на розвиток комунікативної компетентності, яка необхідна сучасному фахівцю в будь-якій професійній діяльності. Тому вдосконалення навчальних курсів з культури спілкування є актуальним завданням для освітян. Одним з напрямків вдосконалення може бути розширення філософсько-аксіологічного контексту таких курсів. Такий контекст створює умови не лише для навчання, а й для виховання фахівців нової генерації. З цією метою була розроблена і апробована методика по впровадженню в курси з культури спілкування народних прислів'їв із сентенціями відповідної тематики. Крім практичної доцільності такої педагогічної ініціативи, в ній вбачається і соціально-філософський зміст. Цей зміст виявляється через осмислення функцій прислів'їв в комунікативному просторі культури в дискурсі парадигми театральності буття. Дослідження показують, що в «театрі» буття народні прислів'я актуалізуються в двох аспектах: 1) онтологічному, як «сценарії» можливих життєвих ситуацій та їх наслідків, котрі були осмислені народною мудрістю; 2) драматургічному, як «репліки», здатні наповнити певним сенсом «діалог»/комунікацію, як мовний художній жест. Обидва ці аспекти передбачають і аксіологічний аспект, бо створюють умови для трансляції і закріплення певних цінностей, притаманних національній культурі. Поєднання всіх цих аспектів в практиці впровадження українських народних прислів'їв у навчальні курси з культури спілкування сприяє формуванню у студентів додаткової компетентності – вміння актуалізувати культурну спадщину країни в сучасних умовах соціальної діяльності. Розширення (в перспективі) цієї практики через ознайомлення студентів з аналогічними прислів'ями інших народів створюватиме підґрунтя для більш ефективних міжнаціональних, міжкультурних комунікацій.

Ключові слова: соціальні комунікації, народні прислів'я, «театр» буття, філософсько-аксіологічний аспект, методика.

Постановка проблеми

Питання збереження, передачі і правильного розуміння інформації завжди були важливими для людства. Саме інформаційні революції, які супроводжувались появою принципово нових способів і засобів передачі інформації, забезпечували значні прориви у розвитку культури, науково-технічному прогресі. Зараз відбувається чергова інформаційна революція, яка пов'язана з розвитком комп'ютерних технологій і появою нових засобів масової комунікації. Проте традиційні форми комунікації – акустична, візуальна, письмова – залишаються основними. Співіснування (іноді поєднання, іноді конкурування) всіх цих форм в сучасному соціокомунікативному просторі є актуальним об'єктом і для наукових досліджень, і для вивчення у навчальних закладах.

Сучасна вища освіта в Україні орієнтована не лише на формування спеціальних компетентностей майбутніх фахівців, а й на розвиток комунікативної компетентності, необхідної для фахівців у будь-якій галузі (Горбунова, 2016). Тому в навчальний процес вишів включається комплекс дисциплін, які націлені на вивчення теорії і практики культурних комунікацій в різних аспектах: від ділового спілкування і роботи в команді до міжкультурних взаємовідносин.

Проте такі компетентності можна гармонійно поєднати із додатковими – такими, наприклад, як вміння актуалізувати культурну спадщину країни в сучасних умовах соціальної діяльності. Така практика, до того ж, може сприяти розширенню філософсько-аксіологічного контексту процесу навчання. Широких можливостей для такої практики можуть надати, зокрема, українські народні прислів'я, серед яких є чимало сентенцій з культури спілкування (Прокопович, 2018b).

Тому **метою** даної роботи є доведення можливості і ефективності впровадження в навчальні курси з культурних комунікацій практики актуалізації українських народних прислів'їв як сентенцій зі спілкування.

Досягнення цієї мети можливе через розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати українські народні прислів'я як жанр фольклору з певними цілями та функціями в соціальному житті людей;
- виокремити ті прислів'я, які містять сентенції зі спілкування в різних аспектах;
- розробити методичку з впровадження українських народних прислів'їв в навчальні курси з культурних комунікацій;
- проаналізувати у філософсько-аксіологічному аспекті сутність і доцільність цієї практики;
- окреслити перспективу розвитку цієї методички з урахуванням світових тенденцій до активізації міжнародних, міжнаціональних зв'язків.

Виклад основного матеріалу

В широкому сенсі фольклор – це не лише мистецтво слова, а й складова частина народного життя та світогляду. Тому він, як культурна спадщина, є актуальним й досі: і як джерело фактичного матеріалу для культурологічних досліджень (Прокопович, 2016; Прокопович, Павленко, 2015), і як соціокультурні практики, і як специфічна форма осмислення дійсності.

Первісна людина все своє життя витратила на працю або підготовку до неї. І по мірі того, як у людини накопичувався значний досвід, який необхідно було передати наступним поколінням, збільшувалась роль мовної інформації. Адже саме слово могло найбільш успішно повідомити не лише про те, що відбувається *тут і зараз*, а й про те, що трапилось або трапиться *десь, колись*. В найбільш концентрованому вигляді ця інформація оформилася у прислів'я. Вони є відображенням народної мудрості, що накопичувалася століттями, досвіду десятків поколінь. Їм притаманна афористична стислість і точність суджень про різні сторони людського буття. Недарма вони стали цінним матеріалом для досліджень не лише в галузі філології, а й в етнографії, культурології, соціальної філософії.

Частіш за все прислів'я має двоякий смисл: прямий і переносний. В. Даль відмічав, що «прислів'я – це коротка притча». Конкретне явище набуває в ньому узагальнюючий смисл, а окремий факт застосовується до загального явища. «Що посієш, те й пожнеш», – кажуть здавна, маючи на увазі не лише якість посіву, а й результат будь-якої справи, вчинку. Наші предки завжди розуміли важливу роль спілкування у налагодженні колективних дій, співпраці, добросусідських відносин. Ці знання вони зафіксували у прислів'ях.

Сьогодні, в світлі уявлень про психологію та соціальну практику спілкування (міжособистісного, професійного, міжкультурного) ці прислів'я (Українські..., URL) можна поділити за основними аспектами спілкування: перцептивним, комунікативним, інтерактивним, міжкультурним.

Якщо під *перцептивним аспектом* розуміти сприйняття учасників спілкування один одним, їхні перші враження від знайомства, то цей аспект знаходимо у такому прислів'ї:

– по одягу зустрічають, по розуму проводжають.

В практиці ділового спілкування часто первинна перцепція ґрунтується на попередньому зборі інформації про співрозмовника (рекомендації, відгуки, чутки, плітки). Тому люди, які прагнуть серйозної, довгострокової праці, цінують репутацію. Бо саме вона сприяє формуванню феномену «ореолу», котрий полягає у тому, що на сприйняття людини впливає авторитет партнера або, навпаки, компрометуючі плітки про нього. Причому тут немає «строку давнини»: навіть якщо чутки про лю-

дину (або компанію) склалися давно, і на момент зустрічі вона кардинально змінилася, «ореол» (позитивний чи негативний) витає над нею ще дуже довго.

Тому про формування і збереження позитивної репутації необхідно думати на самому початку, про що попереджують й прислів'я:

- добре ім'я – краще багатство;
- яка трава, таке й сіно;
- з брудної води ще ніхто чистим не виходив.

Зрозуміло, що негативний «ореол», упереджене ставлення, суттєво заважають спілкуванню, не дозволяючи співрозмовникам скласти об'єктивне уявлення один про одного. Подолання цього бар'єру потребує від них додаткових зусиль, щоб, нарешті, з'ясувалося, що

- не такий страшний чорт, як його малюють.

Комунікативний аспект спілкування передбачає не лише передачу інформації, а й іноді зміну ситуації, поведінки партнера/підлеглого (функція керування). Певною мірою це відображається у прислів'ях:

- коня керують уздами, а людину – словами;
- лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – ворогів.

Тут, до речі, важливі не лише самі слова, а й те, як вони говоряться: з яким емоційним забарвленням, з якими інтонаціями, на що робляться акценти і таке подібне. Тобто в процесі комунікації важливим є і такий чинник як артистизм. Тут медіальний аспект комунікації поєднується із перцептивним і перформативним. В теорії соціальних комунікацій це поєднання дозволяє приділяти увагу вже не стільки функціональній специфіці мови і її одиниць, скільки аналізу мовних актів як мовних творів можливої реалізації дій їх носіїв/акторів. Серед вітчизняних дослідників на перцептивний аспект передачі інформації за допомогою формування перформативного значення у фразах звертав увагу ще у 70-роках минулого століття Г.Г. Почепцов. Він, наприклад, зауважував, що деякі висловлювання можуть сприйматись адресатом (в певних умовах) як перформативні (Почепцов, 1978). Більшість народних прислів'їв відносяться саме до таких висловлювань. І це робить їх однією з найвиразніших мовних складових «театру» буття.

Взагалі, театралізація комунікації суттєво підвищує її ефективність. В українському фольклорі це яскраво демонструє такий казковий персонаж як Коза-Дерева – один з найбільш артистичних трикстерів не лише українського, а й світового фольклору (Прокопович, 2017а).

То вона діду голову морочить:
Ні, дідусю, я й не пила,
я й не їла:
тільки бігла через місточок
та вхопила кленовий листочок,

тільки бігла через гребельку
та вхопила водиці крапельку,
то на лісних мешканців страху наводить:
Ніжками затопчу,
хвостиком замету –
тут тобі й смерть!

Талант перевтілення, лицедійства потрібен Козі-Дерезі, як «професійній» аферистці, для впливу на оточуючих. Тобто саме артистизм, театральна поведінка необхідні їй для ефективної комунікації. Цей механізм часто застосовується і в реальному житті: не обов'язково для маніпулювання, але для більш ефективного донесення до співрозмовника певної інформації.

Інтерактивний аспект – це взаємодія як результат спілкування. Існує багато наукових теорій щодо соціальних дій та стратегій взаємодії (за К. Томасом, М. Вебером, Е. Берном та ін.), але народна мудрість зафіксувала це так:

- де дружніші, там і сильніші;
- краще погана дорога, ніж поганий супутник;
- добре там живеться, де гуртом сіється і жнеться;
- одна квітка не робить вінка;
- одна бджола меду не робить;
- один розум добре, а два ще краще;
- згода буде, а незгода руйнує;
- біда, коли один в бороні, а десять в стороні.

Міжкультурний (міжнародний) аспект проявляється в спілкуванні представників різних етнічних груп, народів, культур. В практиці ділового спілкування іноді виникають етнокультурні бар'єри, під якими розуміють ускладнення, що виникають на основі відмінностей у звичаях, традиціях, релігії. Оскільки в різних етнічних групах маються ментальні стереотипи, що не співпадають, це може призвести до ускладнень відносин з діловими партнерами – іноді навіть до світоглядних суперечок і протистояння різних способів сприйняття світу.

Подолати ці ускладнення допомагає діловий етикет як засіб формалізації, уніфікації деяких аспектів взаємовідносин. Багато моментів можна прописати й в протоколах зустрічей, переговорів. Але головне у міжнаціональному, міжкультурному спілкуванні – взаємоповага, прагнення до добросусідських взаємовідносин (Кдирова, 2011).

Пам'ятаючи про те, що прислів'я мають подвійний смисл (прямий та переносний), можна українські прислів'я, що присвячені добросусідським відносинам, розглядати під кутом міжкультурного (міжнаціонального, міжнародного) спілкування. Наприклад, такі:

- всі одним миром мазані;
- обгороджуй себе не огорожею, а приятелями;
- добрий сусід – найближча родина.

Всі ці приклади (і багато інших) свідчать про те, що українські народні прислів'я є справжньої культурною спадщиною, яка формувала і формує досі культуру спілкування в різних аспектах цієї соціальної практики. Тому їх було включено в навчальні курси «Культура ділового спілкування» і «Практики культурних комунікацій», які викладаються студентам технічних спеціальностей в Одеському національному політехнічному університеті. На основі цих прислів'їв було розроблено методику проведення практичного заняття (Прокопович, 2018а), в рамках якого студенти мали не лише з ними ознайомитись, а й проаналізувати кожне з них, відповідаючи на такі запитання:

- в якому аспекті спілкування це прислів'я можна розглядати;
- якого смислу воно набуває в цьому аспекті;
- чи є це прислів'я доречним, актуальним сьогодні (навести аргументацію);
- як воно має втілюватись на практиці.

Апробація цієї методики на практиці показує, що студенти не лише здатні правильно віднести те чи інше прислів'я до відповідного аспекту (і розпізнати випадки, коли поєднуються декілька аспектів), а й визнають їх актуальність в сучасних умовах і форматах соціальних відносин. Студенти охоче моделюють комунікативні ситуації, в яких доречним було б використання таких прислів'їв. Таким чином вони набувають навичок з актуалізації культурної спадщини своєї країни.

Водночас, слід враховувати і тенденції в розвитку світового суспільства, які проявляються в глобалізації, посиленні міжкультурних, міжнаціональних зв'язків. Чим більше в світі проявляються ці тенденції (завдяки активізації інформаційно-комунікативних зв'язків), тим більш очевидним стає те, що тут важливими є не лише механізми, схеми і моделі, а й їх етична складова (Зінченко, 2018). Тому в перспективі представлену методику можна розширювати шляхом ознайомлення студентів із прислів'ями різних народів з метою виявлення спільних цінностей, спільних рис народної мудрості. Найбільш красномовно така народна мудрість фіксується у прислів'ях, в яких відображається перцептивний аспект спілкування. І це зрозуміло, бо перцепція впливає на сприйняття і розуміння між учасниками спілкування вже на першому етапі – під час знайомства.

Це зафіксовано в таких прислів'ях:

- англійське – не суди про книгу за обкладинкою;
- арабське – виблискуй очами перед тим, хто не знає тебе;
- німецьке – птаха впізнають за пір'ям.

Репутаційний бік ділового і міжособистісного спілкування вбачається в прислів'ях:

- англійське – остережешся вчасно, не буде про що шкодувати пізніше;
- німецьке – чутки (слава, репутація) – це своєрідне збільшувальне скло, лупа.

В сучасних реаліях, коли в громадському дискурсі все частіш використовуються такі поняття, як «інформаційна війна», «війна компроматів» і т.д., особливої актуальності набувають такі прислів'я:

- німецьке – погана слава не спить;
- німецьке – плітки вбивають людину;
- російське – клевета, как сажа – испачкает, не отмоешься;
- китайське – будеш три роки вчиняти добродібно – мало хто буде знати про це; одного разу вчиниш погано – дізнається вся Піднебесна.

Про давню практику формування упередженого ставлення до людей (соціальних груп, національностей) в контексті комунікації свідчать такі, наприклад, прислів'я:

- ірландське – трьох речей стережись: копит коня, рогів бика і посмішки англійця (Сквозь..., 1987);
- російське – в чужом глазу соринку замечаем, а в своём и бревна не видим;
- китайське – у риби, намальованій на стіні, лише одне око.

Зрозуміло, що негативний «ореол», упереджене ставлення суттєво ускладнюють спілкування (міжособистісне, ділове, міжнаціональне), не дозволяючи співрозмовникам скласти об'єктивне враження один від одного. Щоб такі складні ситуації виникали якомога рідше, прислів'я рекомендують:

- англійське – той, хто живе у скляному домі, не має жбурляти в інших каміння;
- китайське – коли ти один – думай про свої гріхи, коли у суспільстві – забувай чужі;
- німецьке – посмішка – найкоротший шлях до контакту між людьми.

Світова фольклорна спадщина настільки багата і різноманітна, що виявити абсолютно всі прислів'я, які хоч якоюсь мірою стосуються комунікативних аспектів людського буття, неможливо. Проте аналіз навіть декількох представлених прислів'їв свідчить про те, що це інформативний і корисний фактичний матеріал для впровадження його в навчальний курс із культури спілкування.

Щодо осмислення філософського підґрунтя цього педагогічного прийому, то воно найбільш яскраво висвітлюється в дискурсі концепції театральності соціокомунікативних проявів культури (Прокопович, 2017). Ця концепція передбачає погляд на деякі комунікативні явища

та процеси як на театральну виставу. Її впровадження в дискурс соціальної філософії як дослідницького інструменту і форми інтерпретації дійсності є спробою поєднати різні погляди на соціальну театральність, які гетерогенно представлені в працях І. Гофмана, Ю. Лотмана, Г. Дебора, Ж. Дерріди, Р. Барта, Ж. Бодрійяра, Й. Гейзінги, М. Євреїнова, А. Баканурського та ін.

Формально ця концепція проявляється у застосуванні театральної термінології для описання соціокультурних процесів та явищ. Ця практика не є новою. Де-факто вона вже давно реалізується в громадському, політичному дискурсах. В політиці та політології, наприклад, широкого вживання набули такі словосполучення як «політичний театр», «маріонеточний режим», «драматургія подій», «політична гра» та ін. Проте перенесення театральної термінології у царину досліджень соціокультурної комунікації має не метафоричний характер, а методологічний. Це, насамперед, проявляється в тому, що за зовнішньою «театралізацією» термінологічного апарату досліджень комунікативних проявів культури стоїть зміна способу (формату) осмислення. Тобто імплементація театральної термінології тут не є самоціллю. По суті, це – дослідницький інструмент, який дозволяє «переключатись» на іншу точку зору, на нову форму сприйняття і, відповідно, інтерпретації. А в результаті – надає додаткових можливостей, щоб побачити те, що раніше залишалось поза полем зору дослідників. Таким чином створюються умови для появи нового знання. Якщо на народні прислів'я, точніше їх функції в культурі, дивитись крізь призму театральності, то кожне з них можна розглядати як сценарій. Дуже стислий за формою, але місткий за змістом.

Різні життєві ситуації як сценарії розглядав І. Гофман, запропонувавши «драматургічний підхід» в осмисленні сутності і форм соціальної реальності. Завдяки його книзі «Представлення себе іншим у повсякденному житті» такі поняття, як «виконання», «реквізит», «передній та задній план», «вихід з ролі» та інші, стали інструментами соціологічного аналізу повсякденного управління враженнями. Театральна вистава стала також джерелом теоретичних метафор, а саме: «місце як сцена», «спілкування як демонстрація», «повсякденні артефакти як реквізит». При цьому Гофман зазначав, що «звісно ж, не весь світ є театральною сценою, але важко знайти важливі сфери життя, для яких це не було б справедливим» (Goffman, 1959).

І. Гофман також ввів поняття «фрейм» (від англ. frame – рамка). В загальному сенсі воно означає смислову рамку, яка використовується людиною для розуміння чогось та дій в рамках цього розуміння, цілісність, в межах якої люди осмислюють себе у світі. Тобто словом «фрейм» Гофман позначає стійку структуру, когнітивне утворення (знання і очікування), а також схему репрезентації. Мабуть, під такими «фреймами»

можна розуміти і народні прислів'я, котрі якраз і формують поведінкові рамки, певні знання і очікування.

Такі поведінкові, «рольові» рамки І. Гофман пов'язував із ідентичністю. При цьому він зазначав, що людина не може повністю злитись із соціальною системою, завжди обираючи місце десь між ідентифікацією з системою та протиставленням їй. Переміщуючись в цьому просторі, вона намагається зберігати баланс. При взаємодії із соціумом завжди мають місце спроби відхилитись від соціальної обумовленості «Я», повної ідентифікації ніколи не відбувається. І саме ці коливання, саме ці спроби зберегти себе є ключем до розуміння буття людини.

Проте є й інше розуміння ідентичності. М. Козін, наприклад, пише, що «завдяки ідентичності людина остаточно набуває існування, ідентичного своїй сутності, а слідом за цим – духовних і соціальних основ і меж цієї ідентичності (Козін, 2011). В цьому процесі людині допомагають і народні прислів'я, які є концентрованою формою збереження духовних, етичних основ культури, з якою людина себе ідентифікує.

Так чи інакше, але в «театрі» буття прислів'я актуалізуються в двох аспектах:

- онтологічному, як «сценарії» можливих життєвих ситуацій та їх наслідків, котрі були осмислені народною мудрістю;
- драматургічному, як «репліки», здатні наповнити певним смислом «діалог»/комунікацію. До того ж, кожного разу, коли в розмові хтось згадує народне прислів'я або приказку, це завжди сприймається як художній жест. Такі жести є проявом артистизму, особливо – в «театрі» повсякдення. Обидва ці аспекти передбачають і аксіологічний аспект, бо створюють умови для трансляції і закріплення певних цінностей, притаманних національній культурі, зокрема, українській. Поєднання всіх цих аспектів в практиці впровадження українських народних прислів'їв у навчальні курси з культури спілкування сприяє не лише навчанню, а й вихованню ціннісно орієнтованих особистостей.

Висновки

Аналіз прислів'їв як культурної спадщини різних народів показує, що серед них є чимало таких, які містять сентенції з культури спілкування. Ці прислів'я мають потужний онтологічний ресурс як перевірені часом «сценарії»/моделі соціальної поведінки/«фрейми» в «театрі» буття. Виявлене в них і проаналізоване філософсько-аксіологічне підґрунтя (що складає наукову новизну роботи) дає підстави вважати їх цінним фактичним матеріалом для впровадження в навчальний процес підготовки фахівців (з різних спеціальностей) у вишах.

Розроблена і апробована методика використання таких прислів'їв в навчальних курсах «Культура ділового спілкування» та «Практики культурних комунікацій» (що складає практичну цінність роботи) доводить доцільність і ефективність цієї педагогічної ініціативи. Бо вона дозволяє крім комунікативної компетентності формувати у студентів ще й вміння актуалізувати національну культурну спадщину в сучасних умовах соціальної реальності.

Окреслені перспективи розширення представлені методики сприятимуть формуванню у студентів розуміння того, що різним народам і культурам притаманні спільні цінності, що, в свою чергу, створює підґрунтя для більш ефективних міжнаціональних, міжкультурних комунікацій. Це надасть додаткових можливостей для підвищення конкурентоспроможності випускників українських вишів на міжнародному ринку праці, а також формування української інтелектуальної еліти нової генерації.

Посилання:

- Английские пословицы и поговорки. ListEnglish. URL: <http://list-english.ru/articles/50proverbs.html>.
- Горбунова Л. (2016) Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі: визначення та імплементація. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2(19), 97–117. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/64>
- Зінченко В. (2018) Екзистенційно-діалогічна модель філософії освіти: освітньо-виховна та соціально-духовна комунікація у контексті суспільного розвитку. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 1(22), 115–133. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/339>
- Кдирова І.О. (2011) Процес національно-культурного відродження етнічних спільнот в Україні на шляху до національної єдності. *Економіка та держава*, 4, 104–106.
- Китайские пословицы. URL: https://ru.wikiquote.org/wiki/Китайские_пословицы.
- Козин Н.Г. (2011) Идентификация. История. Человек. *Вопросы философии*, 1, 37–48.
- Немецкие пословицы. URL: http://deutsch-sprechen.ru/Немецкие_пословицы/.
- Пословицы народов мира. URL: <http://www.poslovitza.ru/>.
- Почепцов Г.Г. (1978) Понятие коммуникативной трансформации. Предложение и текст в семантическом аспекте. Калинин: КГУ, 63–66.
- Прокопович Л., Павленко А. (2015) Сверчок как мифопоэтический образ славянской культуры. *Аркадія*, 1(42), 64–67.
- Прокопович Л.В. (2016) Народная сказка как культурный текст с мифопоэтической кодировкой смыслов (на примере сказки «Колобок»). *Первый независимый научный вестник*, 7, 23–28.
- Прокопович Л.В. (2017а) Исследование театральности как черты коммуникативных функций литературных трикстеров. *ScienceRise*, 10(39), 24–27.
- Прокопович Л.В. (2017b) Театрализация социокультурной коммуникации: методологическое обоснование исследовательского подхода. *ScienceRise*, 7(36), 29–32.

- Прокопович Л.В. (2018a) Культура спілкування в українських народних прислів'ях: навчальний посібник. Одеса: Екологія, 21.
- Прокопович Л.В. (2018b) Українські народні прислів'я як джерело сентенцій зі спілкування (міжособистісного та міжкультурного). В: *Діалог культур як засіб пізнання світу, шлях до взаєморозуміння: матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конф. (Харків, 11 квітня 2018 р.)*, Харків: ХНУБА, 105–107.
- Сквозь волшебное кольцо: британские легенды и сказки (1987) Москва: Правда.
- Українські традиції. URL: <http://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/>
- Goffman E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburg Social Sciences Research Center.

References:

- British legends and tales (1987) *Through the magic ring*. Moscow [In Russian].
- Chinese proverbs. URL: https://ru.wikiquote.org/wiki/Китайские_пословицы. [In Russian].
- English proverbs and sayings. ListEnglish. URL: <http://list-english.ru/articles/50proverbs.html>. [In Russian].
- German proverbs. URL: http://deutsch-sprechen.ru/Немецкие_пословицы/ [In Russian].
- Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburg Social Sciences Research Center.
- Gorbunova L. (16) Key Competencies in Transnational Educational Space: the Definition and Implementation. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2(19), 97–117 [In Ukrainian].
- URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/64>
- Kdyrova, I.O. (2011) The process of national and cultural revival of ethnic communities in Ukraine on the path of national unity. *Economy and state*, 4, 104–106 [In Ukrainian].
- Kozin, N. (2011) Identification. *History. Human. Questions of philosophy*, 1, 37–48 [In Russian].
- Pocheptsov, G.G. (1978) The concept of communicative transformation. *Phrase and text in semantic aspect*. Kalinin, 63–66 [In Russian].
- Proverbs of the peoples of the world. URL: <http://www.poslovitza.ru/> [In Russian].
- Prokopovich, L., Pavlenko A. (2015) Cricket as a mythopoetic images of Slavic culture. *Arcadia*, 1(42), 64–67 [In Russian].
- Prokopovich, L.V. (2016) Folk tale as a cultural text containing mythopoetic meanings encoded (e.g., the “Kolobok” tale *First independent scientific journal*, 7, 23–28) [In Russian].
- Prokopovich, L.V. (2017a) The study of theatricality as feature of the communicative functions of literary tricksters. *ScienceRise*, 10(39), 24–27 [In Russian].
- Prokopovich, L.V. (2017b) Theatricalization of sociocultural communication: methodological substantiation of the research approach. *ScienceRise*, 7(36), 29–32 [In Russian].
- Prokopovych, L.V. (2018a) Communication culture in Ukrainian folk proverbs: tutorial. Odessa, 21 [In Ukrainian].
- Prokopovych, L.V. (2018b) Ukrainian folk proverbs as a source of maxims on the culture of communication (interpersonal and intercultural). In: *The dialogue of cultures as a means of knowing the world, the path to mutual understanding: materials of the XV in-*

ternational scientific-practical conference (Kharkiv, April, 11, 2018), Kharkiv, 105–107 [In Ukrainian].

Ukrainian traditions. URL: <http://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/> [In Ukrainian].

Zinchenko V. (2018) Existential-dialogical model of philosophy of education: educational-upbringing and social-spiritual communication in the context of social development. *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, 1(22), 115–133 [In Ukrainian].

URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/339>

Лада Прокопович. Народные пословицы в курсах по культуре общения: расширение философско-аксиологического контекста обучения

Высшее образование в Украине ориентировано не только на формирование специфических компетентностей будущих специалистов, но и на развитие коммуникативной компетентности, которая необходима современному специалисту в любой профессиональной деятельности. Поэтому усовершенствование учебных курсов по культуре общения является актуальной педагогической задачей. Одним из направлений усовершенствования может быть расширение философско-аксиологического контекста этих курсов. Такой контекст создаёт условия не только для обучения, но и для воспитания специалистов нового поколения. С этой целью была разработана и апробирована методика по внедрению в курсы по культуре общения народных пословиц с сентенциями соответствующей тематики. Помимо практической целесообразности такой педагогической инициативы, в ней видится и социально-философское содержание. Это содержание выявляется через осмысление функций пословиц в коммуникативном пространстве культуры в дискурсе парадигмы театральности бытия. Исследования показывают, что в «театре» бытия народные пословицы актуализируются в двух аспектах: 1) онтологическом как «сценарии» возможных жизненных ситуаций и их последствий, которые были осмыслены народной мудростью; 2) драматургическом как «реплики», способные наполнить определённым смыслом «диалог»/коммуникацию как языковой художественный жест. Оба эти аспекта предполагают и аксиологический аспект, так как создают условия для трансляции и закрепления определённых ценностей, присущих национальной культуре. Объединение всех этих аспектов в практике внедрения украинских пословиц в учебные курсы по культуре общения способствует формированию у студентов дополнительной компетентности – умения актуализировать культурное наследие страны в современных условиях социальной деятельности. Расширение (в перспективе) этой практики через ознакомление студентов с аналогичными пословицами других народов будет создавать почву для более эффективных межнациональных, межкультурных коммуникаций.

Ключевые слова: социальные коммуникации, народные пословицы, «театр» бытия, философско-аксиологический аспект, методика.

Lada Prokopovych. Folk proverbs in communication culture courses: broadening the philosophical and axiological context of learning

Higher education in Ukraine is focused not only on the formation of specific competencies of future specialists, but also on the development of communicative competence, which is necessary for a modern specialist in any professional activity. Therefore, the improvement of training courses on the culture of communication is an actual pedagogical task. Improvement may consist in expanding the philosophical and axiological context of these courses. Such a context creates conditions not only for learning, but also for educating specialists of new generation. To this end, a methodology was developed and tested to introduce folk proverbs with relevant sentences into the courses on the culture of communication. In addition to the practical feasibility of this pedagogical initiative, it also sees a socio-philosophical content. This content is revealed through the understanding of the functions of proverbs in the communicative space of culture in the discourse of the paradigm of theatricality of being. Studies show that in the “theater” of being, folk proverbs are actualized in two aspects: 1) ontological, as “scenarios” of possible life situations and their consequences, which were interpreted popular wisdom; 2) dramaturgical, as “remarks”, capable of filling the “dialogue”/communication with a certain meaning, as a language artistic gesture. Both of these aspects imply an axiological aspect, since they create conditions for the transmission and consolidation of certain values inherent in the national culture. Combining all these aspects in the practice of introducing Ukrainian proverbs into communication culture courses contributes to the formation of additional competence among students – the ability to actualize cultural heritage in the modern conditions of social activity. Expansion (in perspective) of this practice through familiarizing students with similar proverbs of other nations will create the foundation for more effective inter-ethnic, intercultural communications.

Key words: *social communications, folk proverbs, “theater” of being, philosophical and axiological aspect, method.*

Прокопович Лада Валеріївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри культурології, мистецтвознавства та філософії культури Одеського національного політехнічного університету (Україна).

<https://orcid.org/0000-0001-8626-91722>,

Scopus Author ID: 6602385924.

E-mail: lada.prokopovich@gmail.com

Prokopovich Lada, Ph.D. Engineering, Assoc. Professor, Department of Art History, Cultural Studies and Philosophy of Culture, Odessa National Polytechnic University (Ukraine).

<https://orcid.org/0000-0001-8626-91722>,

Scopus Author ID: 6602385924.

E-mail: lada.prokopovich@gmail.com

Наукове видання

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ / PHILOSOPHY OF EDUCATION
1 (24)/2019

Затверджено до друку Рішенням вченої ради
Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України
Протокол № 7 від 28.06.2019 р.

Випускаючий редактор Л. Горбунова
Комп'ютерний дизайн та верстка В. Гайдабрус

В оформленні першої сторінки обкладинки використано:
Валентин Олександрович Серов. Портрет Мікі Морозова, 1901.
Музей: Третьяковська галерея, Москва.

Науковий журнал «Філософія освіти. Philosophy of Education» за наказом Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 № 515 (Додаток 12) включено до Переліку наукових фахових видань України у галузі «філософські науки».

Науковий журнал «Філософія освіти. Philosophy of Education» зареєстровано в міжнародних наукометричних базах даних, каталогах і репозиторіях: РИНЦ/RSCI, CITEFACTOR, MIAR, ERIH PLUS, ROAR (Registry of Open Access Repositories), OCLC World Cat, CYBERLENINKA.RU, ULRICHSWEB, DOAJ, BASE. Профіль та h-індексація журналу у міжнародній пошуковій наукометричній системі і бібліометричній базі даних Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=wMsZyTkAAAAJ&hl=ua>

Матеріали журналу присутні на науково-дослідних порталах міжнародних наукових соціальних і наукометричних мереж Research Gate (<https://www.researchgate.net/>) і Academia.edu (<https://www.academia.edu/>).

Scientific journal «Філософія освіти. Philosophy of Education» is registered in the international scientometric database: Russian Science Citation Index (RSCI), CITEFACTOR, MIAR, ERIH PLUS, ROAR, OCLC WorldCat, CYBERLENINKA.RU, ULRICHSWEB, Google Scholar, DOAJ, BASE.

Формат 70 x 100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 18,2. Обл. вид. арк. 18,5.
Наклад 300 прим.

ПФ «Видавництво “Університетська книга”»
40000, м. Суми, Покровська площа, 6
e-mail: publish@book.sumy.ua
www.book.sumy.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 489 від 18.06.2001